

e-Erika

Erityispedagogista tutkimusta ja koulutuksen arviointia

Teksti julkaistu e-Erikan numerossa 2/2020

<https://journals.helsinki.fi/e-erika>

Tehostettua ja erityistä tukea saavat oppilaat erilaisissa luokissa – onko sillä merkitystä, millaisissa luokissa he opiskelevat?

Tämä kirjoitus perustuu kasvatustieteen maisteri (väit.) Ninja Hienosen syyskuussa julkaistuun erityispedagogiikan alan väitöskirjaan *Does class placement matter? Students with special educational needs in regular and special classes*. Väitöskirja keskittyy tehostettua ja erityistä tukea saavien oppilaiden opetuspaikkaratkaisuihin ja siihen, miten oppilaan luokka heijastuu osaamistehtävissä suoriutumiseen ja päättötodistuksen arvosanoihin. Koulut jakavat oppilaita luokkiin erilaisin perustein tavoitteenaan hallita moninaista oppilasjoukkoa, ja näillä oppilaan opetuspaikkaa koskevilla ratkaisuilla on yhteys niin opettamiseen kuin oppimiseenkin.

Teksti Ninja Hienonen

Luokkien väliset erot suomalaiskoulussa

Jokaisella oppilaalla on vahvuuksia ja haasteita, jotka vaikuttavat siihen, miten heidän koulunkäyntinsä sujuu sekä siihen, miten ja mitä he koulussa oppivat. Kaikki koulussa syntyvät osaamiserot eivät kuitenkaan selity oppilaiden yksilöllisillä eroilla vaan osa eroista syntyy koulujen ja luokkien erilaisuudesta. Valtakunnallisesti koulujen väliset erot ovat Suomessa suhteellisen pieniä ja ne selittävät noin kymmenesosan oppilaiden välisistä eroista (OECD, 2016, 226). Luokkien välillä erot ovat kuitenkin suurempia ja ne voivat

selittää jopa viidesosan oppilaiden välillä havaituista osaamiseroista (Kupiainen & Hotulainen, 2019). Oman lisänsä keskusteluun luokkien välisistä eroista tuovat kannanotot tehostettua ja erityistä tukea saavien oppilaiden opetuksen toteutuspaikasta: minkälaisissa luokissa he opiskelevat ja miten nämä opetuspaikkaratkaisut vaikuttavat eroihin oppilaiden ja luokkien välillä.

Oppilaan osaamistason ja luokan välinen yhteys

Tässä väitöstutkimuksessa testattiin hypoteesia, jonka mukaan oppilaan

osaamistason voidaan olettaa osin riippuvan siitä, millaisessa luokassa oppilas opiskelee. Tätä yhteyttä tarkasteltiin luokan koon ja luokanmuodostuksen näkökulmasta. Luokanmuodostuksella tarkoitettiin tutkimuksessa sitä, miten yleisopetuksen luokka oli muodostettu ottaen huomioon tehostettua tai erityistä tukea saavien oppilaiden osuudet. Näistä teemoista muodostuivat tutkimuksen kaksi ensimmäistä osatutkimusta. Kolmannessa osatutkimuksessa keskityttiin erityistä tukea saaviin oppilaisiin ja siihen, opiskelivatko he yleisopetuksen luokilla vai erityisluokilla. Aineistona käytettiin kahta oppilasaineistoa (N = 896 ja N = 5 368), jotka alun perin oli kerätty oppimaan oppimisen arviointitutkimusten yhteydessä perusopetuksen ala- ja yläluokilta (Vainikainen, 2014; Vainikainen & Rimpelä, 2015). Molemmissa aineistoissa oppilaat olivat tehneet samoja osaamistehtäviä ja vastanneet samoihin kysymyksiin, alaluokkien aineistossa 4. ja 6. luokalla ja yläluokkien aineistossa 7. ja 9. luokalla. Oppilaiden osaamistasoa tutkimuksessa mitattiin oppimaan oppimisen tehtävillä, yläkoulun puolella myös äidinkielen ja kirjallisuuden sekä matematiikan tehtävillä. Lisäksi yläkoulun aineisto sisälsi tiedot oppilaiden päättötodistuksen arvosanoista.

Analyysimenetelmänä käytettiin pääosin monitasomallinnusta. Monitasomallinnuksen avulla voitiin erottaa osaamistehtävissä esiintyvistä vaihtelusta osuudet, jotka selittyivät joko oppilaiden välisillä osaamiseroilla tai luokkien välillä esiintyvällä vaihtelulla. Lisäksi tutkimuksessa luotiin jälkikäteen koe- ja kontrolliasetus hyödyntäen parinkaltaistustekniikkaa. Tek-

niikalla pyrittiin – luoden tilastollisin menetelmin mahdollisimman samankaltaisia oppilaspareja – vertailemaan erityistä tukea saaneita oppilaita ja osaamistuloksia sen perusteella, opiskelivatko oppilaat pääsääntöisesti yleisopetuksen luokassa vai erityisluokalla.

Toimiiko luokkakoon säätely tukikeinona?

Luokka- ja opetusryhmäkoon pienentäminen eivät ole virallisia oppimisen ja koulunkäynnin tukikeinoja yleisopetuksen luokissa. Aiemmissä tutkimuksissa on kuitenkin käynyt ilmi, että oppilasmäärää yleisopetuksen luokassa halutaan usein pienentää, jotta kaikille oppilaille voidaan taata riittävä tuki. Tässä väitöstutkimuksessa käytetyt aineistot osoittivat, että erityistä tukea saavat oppilaat opiskelivat keskimäärin hiukan pienemmissä yleisopetuksen luokissa. Niiden luokkien koko, joissa opiskeli tehostettua tukea saavia oppilaita, ei juurikaan eronnut keskimääräisestä luokkakoosta. Näin ollen tehostettua tai erityistä tukea saavien oppilaiden opiskelulla yleisopetuksen luokissa oli lievä yhteys luokkakokoon. Kun oppilaiden väliset osaamiserot aiemmilla luokka-asteilla oli tilastollisesti kontrolloitu, luokkakoolla ei kuitenkaan ollut suoraa yhteyttä oppilaiden suoriutumiseen osaamistehtävissä. Tämä tulos ei kuitenkaan tarkoita, etteikö luokan oppilasmäärällä olisi yhteyttä siihen, mitä luokassa tapahtuu. Tulokset kertovat pikemminkin siitä, että luokan oppilaskoostumuksella on oppilasmäärää enemmän merkitystä esimerkiksi oppilaiden osoittamalle osaamistasolle. Lisäksi tulos voi myös kertoa siitä, että ainakin tämän tutki-

Kuvituskuva: Unsplash.

muksen aineistoissa luokkien oppilasmäärä oli saatu hallittavan kokoisiksi.

Tuensaajat yleisopetuksen luokilla

Kun tehostettua ja erityistä tukea saavat oppilaat opiskelevat erityisluokkia suuremmissa yleisopetuksen luokissa, joissa oppilaita on kaikilla tuen tasoilla, herää usein kysymys, saavatko he siellä tarvitsemansa tuen? Lisäksi usein pohditaan, saavatko ylipäänsä kaikki oppilaat, riippumatta tuen tasosta, riittävästi tukea oppimiseensa? Tutkimuksessa luokkatasoinen suoriutuminen osaamistehtävissä oli jo seitsemännen luokan alussa keskimäärin matalampaa niissä yleisopetuksen luokissa, joissa opiskeli tukea saavia oppilaita. Tulos saatiin yläluokilta kerätystä aineistosta, jossa oli mukana 359 luokkaa. Tämä

yhteys näkyi vielä yhdeksännen luokan keväällä, vaikka oppilaiden väliset, yläkoulun alussa ilmenneet osaamiserot huomioitiin tilastollisin keinoin. Tukea saavat oppilaat näyttivät hyötyvän siitä, että samassa luokassa oli muitakin tukea saavia oppilaita, kun taas muut oppilaat suoriutuivat osaamistehtävissä heikommin niissä luokissa, joissa oli tehostettua ja erityistä tukea saavia oppilaita. Tämä tulos ei kuitenkaan tarkoita, että tukea saavat oppilaat vaikuttaisivat luokassa haitallisesti muiden oppilaiden osaamiseen. Sen sijaan tulokset kertovat siitä, että ryhmiteltäessä oppilaita koulujen sisällä syntyy eritasoisia luokkia. Tätä havaintoa selittää osaltaan myös se, että aineistossa ne oppilaat, jotka opiskelivat yleisopetuksen luokissa yhdessä tukea saavien oppilaiden kanssa, erosivat osaamistehtävissä heikommalla suoriutumisellaan jo seit-

semännin luokan alussa niistä oppilasta, jotka opiskelivat luokissa, joissa ei ollut tukea saavia oppilaita. Kouluilla on siis ilmeinen tarve jakaa oppilaita tietyn perustein luokkiin ja näin hallita hyvinkin heterogeenista oppijajoukkoa.

Yleisopetuksen luokka vai erityisluokka?

Kun oppilaalle tehdään päätös erityisestä tuesta, päätöksessä on määritettävä oppilaan pääsääntöinen opetusryhmä. Näin ollen jokaisen erityistä tukea saavan oppilaan kohdalla on tehtävä päätös siitä, onko hänen ensisijainen opetusryhmänsä suurempi yleisopetuksen luokka vai pienempi erityisryhmä. Osin päätös riippuu kunnan ja koulun käytänteistä sekä osin saatavilla olevasta tiedosta päätöksen perustaksi. Tämän väitöstutkimuksen tulosten mukaan erityistä tukea saaneet oppilaat eivät eronneet esimerkiksi äidinkielen ja matematiikan osaamistehtävissä yhdeksännen luokan lopulla luokkamuodon perusteella, kun heistä oli tilastollisesti muodostettu mahdollisimman vertailukelpoisia oppilaspareja.

Aineisto sisälsi osaamistehtävien lisäksi tiedon yhdeksännen luokan päättöarvosanoista. Erityisluokilla opiskelleilla oppilailla oli korkeampi lukuaineiden keskiarvo sekä korkeampia arvosanoja muutamissa yksittäisissä oppiaineissa kuten äidinkielessä ja kirjallisuudessa sekä matematiikassa. Nämä erot eivät selittyneet sillä, että erityisluokilla opiskelleilla oppilailla oli hiukan useammin yksilöllistettyjä oppiainemääriä. Tulos ei myöskään tarkoita, että osaaminen erityisluokilla olisi erilaista tai parempaa kuin yleisopetuksen luokilla. Tu-

los kuitenkin osoittaa selkeän tarpeen tutkia arviointikäytänteitä tarkemmin – miten arviointi erityisluokilla mahdollisesti eroaa yleisopetuksen luokilla tapahtuvasta arvioinnista? Arvosanajerojen lisäksi oppilaiden itsearvioiden oppimismotivaatiossa havaittiin eroja siten, että erityisluokilla opiskelevilla oppilailla oli korkeampi motivaatio menestyä opinnoissa ja saavuttaa hyviä arvosanoja. Näin ollen voi pohtia, onko erityisluokalla helpompi näyttää omaa osaamistaan ja kokea, että hyvienkin arvosanojen saavuttaminen on mahdollista?

Luokkiin jakamisen merkitys osaamiselle

Tämän väitöstutkimuksen perusteella voidaan todeta, että tehostettua ja erityistä tukea saavien oppilaiden luokkaratkaisut koskettavat kaikkia oppilaita. Koulut muodostavat luokkia niin, että oppilaiden kouluun mukanaan tuomia eroja voidaan hallita. Osin ehkä ennakkoimattomana seurauksena kouluihin syntyy eritasoisia luokkia, mikä puolestaan saattaa vahvistaa oppilaiden välisiä eroja. Vaikka sillä on merkitystä, millaisella luokalla oppilas on, tulokset eivät ole yksiselitteisiä. Erityistä tukea saaneet oppilaat pärjäsivät osaamistehtävissä yhtä hyvin riippumatta siitä, olivat he yleisopetuksen luokalla vai erityisluokassa. Tämä tulos voi kertoa siitä, että oppilaille on löydetty oikeanlainen luokka, mikä puolestaan tähdentää sitä, että kyse on aina yksilöllisestä ratkaisusta, johon ole ei yhtä oikeaa kaikille toimivaa vastausta. Olisikin tärkeää tunnistaa ne oppilaat, joiden oppimista ja koulunkäyntiä voidaan tukea yleisopetuksen luokassa

ja samalla ne oppilaat, joiden oppimisen edellytykset toteutuvat paremmin pienemmässä erityisluokassa. Lisäksi on tiedostettava, että luokkaratkaisuilla voi olla seurauksia, joita ei ole aina osata ennakoida. Tutkimuksessamme erityisluokilla opiskelleiden oppilaiden korkeampi keskiarvo ei todennäköisesti selity sillä, että he osaisivat enemmän

tai paremmin. Erot ovat voineet syntyä erilaisista arviointikäytännöistä. Selvä on, että kouluilla tulee olla oikeus jakaa oppilaita luokkiin parhaaksi katsomallaan tavalla. Näillä ratkaisuilla voi kuitenkin olla seurauksia, joita tulee jatkossakin kartoittaa ja niistä tulee avoimesti keskustella.

Lähteet (täydellinen lähdeluettelo saatavissa kirjoittajalta)

Kupiainen, S. & Hotulainen, R. (2019). Erilaisia luokkia, erilaisia oppilaita. Teoksessa J. Hautamäki, I. Rämä & M.-P. Vainikainen (toim.), Perusopetus, tasa-arvo ja oppimaan oppiminen: Valtakunnallinen arviointitutkimus perusoulun päättövaiheesta (s. 139–165). Kasvatustieteellisiä tutkimuksia 52. Helsingin yliopisto.

OECD. (2016). PISA 2015 Results (Volume I): Excellence and Equity in Education. OECD Publishing.

Vainikainen, M.-P. (2014). Finnish primary school pupils' performance in learning to learn assessments: A longitudinal perspective on the educational equity. Väitöskirja. Käyttätymistieteellinen tiedekunta. Kasvatustieteellisiä tutkimuksia 360. Helsingin yliopisto.

Vainikainen M.-P. & Rimpelä, A. (toim.) (2015). Nuorten kehitysympäristö muutoksessa. Peruskoulujen oppimistulokset ja oppilaiden hyvinvointi eriytyvällä Helsingin seudulla. Käyttätymistieteellinen tiedekunta. Tutkimuksia 363. Helsingin yliopisto.

Kirjoittaja

Ninja Hienonen (KM, väit.) työskentelee tutkijana Helsingin yliopiston Koulutuksen arviointikeskuksessa (HEA) ja projektipäällikkönä Tampereen yliopiston Koulutuksen, arvioinnin ja oppimisen tutkimusryhmässä (REAL)

ninja.hienonen[at]helsinki.fi

ninja.hienonen[at]tuni.fi